

การจัดการตนเองของชุมชนในการจัดการป่าพรุคันธุลีตามหลักอริยสัจ* COMMUNITY SELF-MANAGEMENT IN KHUNTHURI SWAMP FOREST MANAGEMENT ACCORDING TO THE FOUR NOBLE TRUTHS

วงศ์สิริ เรืองศรี

Wongsiri Rueangsri

ชนัญชิตา ทิพย์ญาณ

Chananchida Tipyan

พงศ์เทพ แก้วเสถียร

Pongtep Keawsatean

มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี

Suratthani Rajabhat University, Thailand

ประวีณ จุลภักดี

Praween Junlapakdee

มูลนิธิป่า-ทะเลเพื่อชีวิต จังหวัดสุราษฎร์ธานี

Forest and Sea Life Foundation Suratthani province, Thailand

E-mail: pinky_sa@hotmail.com

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่องนี้ มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาพลวัตของป่าพรุคันธุลี 2) เพื่อศึกษาการจัดการตนเองของชุมชนในการจัดการป่าพรุคันธุลี 3) เพื่อนำหลักอริยสัจมาประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการจัดการตนเองของชุมชนในการจัดการป่าพรุคันธุลี และ 4) เพื่อศึกษารูปแบบและองค์ความรู้ใหม่ในการจัดการป่าพรุคันธุลีตามหลักอริยสัจอย่างสมดุลและยั่งยืน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เอกสารและสัมภาษณ์ แบบเจาะจง ผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ 1) หน่วยงานภาครัฐ 2) นักวิชาการ 3) ประชาชน/ปราชญ์ชุมชน และ 4) แกนนำนักอนุรักษ์ป่าพรุ ทั้งหมดจำนวน 10 ท่าน โดยศึกษาเชิงวิเคราะห์เพื่อนำไปสู่การบูรณาการและสร้างองค์ความรู้ใหม่

ผลการวิจัยพบว่า

1. พลวัตของป่าพรุคันธุลี คือ แบ่งเป็น 3 ยุค คือ 1) ยุคป่าอุดมสมบูรณ์ 2) ยุคเกิดภัยธรรมชาติ และ 3) ยุคเกษตรเชิงพาณิชย์ การใช้ประโยชน์ ได้แก่ การใช้ไม้ หาชของป่า หาสัตว์ป่าลมน้ำมัน และสวนผลไม้ เป็นต้น ลักษณะการใช้ประโยชน์ มี 2 ปัจจัย คือ 1) ปัจจัยภายในชุมชน ได้แก่ ฐานทรัพยากรป่าพรุ และกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน และ 2) ปัจจัยภายนอก

* Received 9 November 2019; Revised 22 December 2019; Accepted 27 December 2019

ชุมชน ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงจากนโยบายของภาครัฐ และการเข้ามาขององค์กรและหน่วยงานต่าง ๆ กลุ่มเครือข่ายที่เข้าถึงทรัพยากร มี 3 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มผู้ใช้ป่า 2) กลุ่มอนุรักษ์ป่า และ 3) กลุ่มบุกรุกป่า

2. การจัดการตนเองของชุมชน คือ การใช้ภูมิปัญญาและองค์ความรู้ต่าง ๆ ในการปรับตัว และการสร้างจิตสำนึกร่วมกัน การจัดการป่าพรุ คือ 1) ความรู้เกี่ยวกับป่าพรุ 2) กระบวนการจัดการป่าพรุ 3) ผู้นำทางภูมิปัญญาหรือปราชญ์ชุมชน 4) สร้างเครือข่าย และ 5) การประสานสัมพันธ์

3. การประยุกต์ใช้ คือ การนำหลักอริยสัจ 4 ดับทุกข์ในลักษณะของการวิเคราะห์การแก้ไขปัญหาเหตุและผลที่เกิดขึ้นและเหมาะสมกับวิธีการ คือ การรู้เท่าทันปัญหา 4 ด้าน คือ ผลการทำให้สิ่งที่ไม่ดีกับป่าพรุ (ทุกข์) ที่เป็นอดีตและปัจจุบัน ซึ่งคาดว่าจะเกิดจากทำตามเหตุที่ไม่ดี (สมุทัย) จากอดีต ประโยชน์ที่ได้นำมาเป็นบทเรียน เพื่อการปรับเปลี่ยนปัจจุบันให้ดี (มรรค) ผลการทำให้ดี (นิโรธ) คือ การอนุรักษ์ป่าพรุให้คงอยู่

4. องค์ความรู้ใหม่ คือ นำระบบคุณค่ามาพัฒนาจิตใจ ปลูกฝังคุณธรรม ยึดมั่นหลักธรรมาภิบาลในการขับเคลื่อนชุมชนสู่ความยั่งยืน เชื่อมโยงภาคีเครือข่ายแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ด้วยจิตสาธารณะ และพัฒนาชุมชนให้มั่นคง ยั่งยืน และมีเสถียรภาพ

คำสำคัญ: การจัดการตนเอง, การบริหารการจัดการ, ป่าพรุคันธุลี, หลักอริยสัจ

Abstract

The purpose of this research study is 1) to study dynamics of KhunThuri. 2) To study community self-management of KhunThuri. 3) To apply the Noble Truths to be used as guidelines for self-management of communities in the management of KhunThuri. and 4) To study new patterns and knowledge in the management of KhunThuri swamp forest according to the Noble Truths of balance and sustainability. This research is a qualitative research, data collection by documents, indept interview with a Purposive selection. Key Information such as 1) Government agency 2) scholar 3) public/praschcommunity and 4) The leader of swamp conservation total of 10 person. By using the analytical study to the integration and creation of new knowledge.

The research found that:

1. The dynamics of KhunThuri swamp forest is divided into 3 eras is 1) The fertile forest. 2) The natural disaster and 3) The commercial agriculture. The characteristics of use include using wood, find forest products, poaching,

palm oil and orchards plant etc. There are 2 factors which are 1) with in community factor such as base on swamp forest resource and community learning process and 2) External community factor such as the government policy was change and the entrance of various groups and organization to access network resources have 3 groups 1) forest user group 2) forest conservation group and 3) forest trespasser group.

2. The community self-management is to use wisdom and knowledge in the adaptation and creation of shared consciousness. Management swamp 1) swamp forest knowledge 2) swamp forest management process 3) wisdom leader or folk philosopher 4) network creation and 5) relationship coordinator.

3. To application is 4 Noble Truths by Dharma is used to cope with suffering in the form of analysis to correct solution and suitable to the method. There are 4 problems awareness: consisting of the effects of doing bad things with the swamp (Dhukkh) is past and present. It is expected that it is based on a bad cause (Samudaya), and it is the only past to be a lesson for modifying the current (Magga). As a result of doing good (Nirodha) are preserved on the swamp.

4. The new knowledge is applied to the value system develop of the mind and cultivate morality, Adhere to good governance in communities to sustainability, Parties associated with network troubleshooting various public mind. and community development is sustainable and stable.

Keywords: Self-Management, Management, Khunthuri Swamp Forest, Noble Truths Principle

บทนำ

“พรุ” เป็นคำเรียกชื่อบริเวณที่เป็นลุ่มน้ำขังหรือป่าบึง (Swamp Forest) ของคนปักษ์ใต้ เป็นระบบนิเวศประเภทพื้นที่ชุ่มน้ำ (Wetland) ที่สำคัญอีกระบบหนึ่งของพื้นที่ป่าฝนเขตร้อนอย่างประเทศไทย ป่าพรุเป็นป่าที่มีลักษณะเด่นแตกต่างไปจากป่าอื่น ๆ อย่างชัดเจนเนื่องจากเกิดในบริเวณพื้นที่ลุ่ม มีน้ำท่วมเกือบตลอดปี สภาพพื้นดินในป่าพรุเป็นดินอินทรีย์ (peat soil) จากการที่ซากพืชและอินทรีย์วัตถุรวมทั้งแร่ธาตุในธรรมชาติถูกน้ำฝนชะล้างลงมาตกตะกอนรวมกัน ในป่าพรุชั้นดินอินทรีย์หนามากกว่า 3 เมตร จากการที่มีน้ำไหลเข้าสู่พรุตลอดเวลา น้ำในป่าพรุจึงไม่เน่าและการที่พรรณไม้ในป่าพรุได้พัฒนาระบบรากให้มีลักษณะพิเศษแตกต่างไปจากพืชในพื้นที่อื่น ทำให้รากพืชช่วยกรองและทำให้เกิดการเพิ่ม

ออกซิเจนแก่น้ำขณะไหลตามแรงโน้มถ่วงของโลกช่วยให้น้ำคงสถานะอยู่ได้ นอกจากนั้นแล้ว พรรณพืชในป่าพรุที่มีความสำคัญต่อสัตว์เป็นอย่างยิ่ง โดยเป็นทั้งถิ่นที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติและเป็นแหล่งอาหารของสัตว์ป่าในบริเวณเรือนยอดและลำต้นมีสัตว์จำพวก ผีเสื้อ ต่อ ลิงกัง และสัตว์ปีก ขณะที่รากของพืชเป็นแหล่งอาหารและที่อยู่อาศัยของพรรณสัตว์น้ำและ ปลาหลายชนิด จึงกล่าวได้ว่าพรรณพืชในป่าพรุมีส่วนสำคัญที่เอื้อต่อการเกิดความหลากหลาย ทางชีวภาพของสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ซึ่งป่าพรุคันธุลีมีความหลากหลายทางชีวภาพมีความชุ่มชื้นที่เกิด จากความอุดมสมบูรณ์ของป่าที่สร้างสมตัวเองมาเป็นเวลานานหล่อเลี้ยงตัวเองแบบธรรมชาติ (มงคล ไชยภักดีและวิลยา ขนิตตาวงศ์, 2550) ป่าพรุคันธุลีมีความสำคัญต่อการดำรงชีพของคน ในชุมชนโดยอาศัยทรัพยากร และใช้เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ในการอนุรักษ์ทรัพยากรของเยาวชน และสถาบันการศึกษา ป่าพรุเปรียบเสมือนทรัพยากรสมบัติที่มีค่ามหาศาลของชุมชนคันธุลีที่ดำรง อยู่มายาวนานและเติบโตไปตามวัฏจักรการส่งต่อดูแลของชาวบ้าน ชุมชน และภาคีเครือข่ายที่ มีความรู้ ความเข้าใจในการร่วมกันรักษาทรัพยากรธรรมชาติ รวมถึงการฟื้นฟูส่วนที่เสื่อมโทรม ของป่าพรุที่เกิดจากการบุกรุกจากอดีต

การได้ศึกษาและสำรวจถึงสภาพของบริบทป่าพรุคันธุลีได้สะท้อนให้เห็นถึงปัญหาและ วิธีการแก้ไขปัญหาของชาวบ้านในชุมชนคันธุลี (หมู่ที่ 5 และหมู่ที่ 7) และองค์กรท้องถิ่นของคัน ธุลี ป่าพรุมีความสำคัญจึงควรมีการอนุรักษ์และเห็นคุณค่าในการใช้ประโยชน์ทรัพยากรในพื้นที่ ป่าพรุคันธุลี เพื่อคงสภาพความเป็นถิ่นที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติของสัตว์และสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ และเป็นแนวทางที่จะประยุกต์ใช้กับพื้นที่ถิ่นที่อยู่อาศัยแห่งอื่น ๆ ให้เกิดความสมบูรณ์ต่อไป ชุมชนต้องมีการเรียนรู้และการปรับตัวเพื่อให้มีชีวิตรอดได้ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลง ของสังคม ชุมชนคันธุลีต้องอาศัยและพึ่งพาป่าพรุเพื่อใช้เป็นปัจจัย 4 เช่น แหล่งอาหาร แหล่งที่ อยู่อาศัย แหล่งยารักษาโรค และเครื่องนุ่งห่มที่มีความสำคัญและจำเป็นต่อชีวิตเป็นเวลานาน ชุมชนที่อยู่บริเวณใกล้เคียงได้อาศัยแหล่งน้ำเพื่อการอุปโภคและการเกษตร ซึ่งแต่ละชุมชนก็ ต่างได้รับผลประโยชน์จากสภาพบริบททางภูมิศาสตร์ในแต่ละพื้นที่ที่แตกต่างกันไป เช่น การ ดำรงชีวิต การประกอบอาชีพ และเป็นแหล่งเรียนรู้ธรรมชาติ เมื่อชุมชนมีการเติบโตขยาย ประชากรไปเรื่อย ๆ ป่าพรุก็ย่อมมีการใช้ประโยชน์มากขึ้นด้วย ชุมชนต้องมีการปรับตัวเพื่อ ความอยู่รอดเช่นกัน ส่งผลให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างจิตสำนึกและความรับผิดชอบ ในการดูแลป่าพรุร่วมกัน การอนุรักษ์ความหลากหลายของธรรมชาติในป่าพรุให้ทรัพยากรที่มี เกิดความสมบูรณ์และสมดุลให้มากที่สุด ทำให้สิ่งมีชีวิตต่าง ๆ ในป่าพรุ รวมถึงทรัพยากรทุก ชนิดในพื้นที่ป่าพรุสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ และคอยพึ่งพิงอาศัยอยู่ร่วมกันได้อย่างเกื้อกูล และ ไม่ทำลายซึ่งกันและกัน ทำให้กลุ่มผู้นำท้องถิ่นได้เข้ามาร่วมกันวางแผนกำหนดแนวทางที่ เหมาะสมในการให้ชาวบ้านเรียนรู้และปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงที่กำลังเปลี่ยนแปลงใน

รูปแบบต่าง ๆ ที่กำลังเข้ามาในชุมชน เช่น การท่องเที่ยว การศึกษางานวิจัย โครงการหรือกิจกรรมที่เข้ามาช่วยในการพัฒนาป่าพรุ (กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม, 2562)

ดังนั้น การจัดการป่าชุมชนจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ควรทำการศึกษาสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติของป่าพรุที่มีผลต่อวิถีชีวิตของชุมชนคันธุลี การใช้ประโยชน์ทรัพยากรของป่าพรุ คันธุลี และการมีส่วนร่วมในการดูแลรักษา รวมถึงการมีบทบาทของทุกภาคส่วนเข้ามาในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การจัดการป่าพรุจึงทำให้เห็นความสำคัญของการเข้าถึงการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรมากขึ้น การสร้างกฎเกณฑ์ในระดับชุมชนจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง โดยการนำหลักธรรมาภิบาลมาประยุกต์ใช้กับคนในชุมชนป่าพรุแห่งนี้ เพื่อให้กลุ่มคนที่มีความเกี่ยวข้องหรือผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชนป่าพรุได้นำธรรมาภิบาลมาเป็นเครื่องมือในการลงมือปฏิบัติจริงเป็นการส่งเสริมให้การทำงานของของกลุ่มเหล่านี้มีระบบการทำงานที่มีประสิทธิภาพเปิดเผย โปร่งใส มีความรับผิดชอบและมีการตรวจสอบการบริหารจัดการงบประมาณ โดยแกนนำกลุ่มอนุรักษ์และคนในชุมชนที่เข้มแข็งมาร่วมกันในการวางแผนงานพร้อมทั้งปฏิบัติตามแผนงานที่เป็นธรรมและปฏิบัติจริงได้อย่างเหมาะสม มีการตรวจสอบที่เป็นอิสระอย่างแท้จริงเพื่อปกป้องผลประโยชน์และสิทธิของคนในชุมชน การคำนึงถึงผลประโยชน์ร่วมกันของคนในชุมชนและความเป็นธรรมทางสังคม ทำให้ชาวบ้านเหล่านี้ตั้งดำรงตนอยู่บนพื้นฐานแห่งค่านิยม คือ การจัดการตนเอง การช่วยตนเอง ความรับผิดชอบต่อตนเอง ความเป็นประชาธิปไตย ความเสมอภาคความเที่ยงธรรม และความเป็นเอกภาพรวมถึง ดำรงตนอยู่บนพื้นฐานแห่งจริยธรรม คือ ความซื่อสัตย์สุจริต ความเปิดเผย ความรับผิดชอบต่อชุมชน และความเอื้ออาทรต่อกัน และให้ธรรมชาติดูแลธรรมชาติที่สุด

ซึ่งเห็นได้ว่า นอกจากหลักกฎข้อระเบียบ หลักจารีต หลักประเพณี และความเชื่อของคนในชุมชนแล้ว ชุมชนควรนำหลักธรรมมาใช้เป็นกรอบในการประพฤติปฏิบัติ โดยการนำมาประยุกต์ใช้ในการจัดการตนเองของชุมชนในการจัดการป่าพรุคันธุลี คือ หลักอริยสัจ 4 ซึ่งเป็นเครื่องมือในการช่วยหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาการดำเนินชีวิตหากปฏิบัติตามอย่างจริงจังจะเป็นประโยชน์แก่ชีวิตอย่างมาก เพราะหลักอริยสัจ 4 เป็นหลักแห่งการพ้นทุกข์ของพระพุทธองค์ไม่ใช่วิถีปฏิบัติทุกข เพื่อการสำเร็จหรือผลตอบแทน แต่ยังสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับบุคคลทั่วไป เพื่อแก้ไขปัญหาในการดับทุกข์ในชีวิตประจำวันได้ เพราะการดำเนินชีวิตของความเป็นมนุษย์ไม่ใช่แค่เพียงดำเนินไปอย่างไร้จุดหมายเท่านั้น แต่จะต้องทำให้ชีวิตตนมีคุณค่าหรือเป็นชีวิตที่ประเสริฐเป็นชีวิตที่อยู่กับความเจริญและคุณธรรม และการดำเนินชีวิตให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างสามัคคี สงบ และเกิดประโยชน์แก่ส่วนรวม หลักอริยสัจ 4 จะช่วยให้มนุษย์ทุกผู้ทุกนามมีความเข้าใจสภาพตามความเป็นจริงของธรรมชาติและรู้จักสภาพชีวิตของตนเองอย่างแท้จริง 4 อย่าง ตามคำจำกัดความในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ได้ให้ความหมายไว้ว่า “อริย อริยะ” เป็นคำนามในพระพุทธศาสนา เป็นคำสำหรับเรียกบุคคลผู้

บรรลุลุทธิพิเศษ มีโสดาปัตติมรรคว่า พระอริยะหรือพระอริยบุคคลและยังเป็นคำวิเศษณ์ หมายถึง เป็นของพระอริยะ เป็นชาติอริยะ เจริญ เด่น ประเสริฐ คำว่า สัจ สัจจะ เป็นคำนาม หมายถึง ความจริง ความจริงใจ รวมเป็นคำนาม คือ คำว่า “อริยสัจ” หมายถึง ความจริงของ พระอริยะ ความจริงอันประเสริฐ ชื่อธรรมสำคัญหมวดหนึ่ง ในพระพุทธศาสนา มี 4 ข้อ คือ 1) ทุกข 2) ทุกขสมุทัย เหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ 3) ทุกขนิโรธ ความดับทุกข์ และ 4) ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา หรือ มรรค ทางแห่งความดับทุกข์ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546)

จึงเห็นได้ว่า การนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ในการจัดการตนเองของชุมชนในการ จัดการป่าพรุคันธุลีตามหลักอริยสัจ ถือเป็นเครื่องมือสำคัญในการจัดการกับปัญหาได้ดีและง่าย ที่สุด เพียงแค่เปลี่ยนจากทุกข์ไปเป็นปัญหา เปลี่ยนเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ไปเป็นเหตุที่ทำให้เกิด ปัญหา เปลี่ยนวิธีการดับทุกข์เป็นวิธีการแก้ปัญหา แล้วนำมาเป็นแนวทางในการแก้ปัญหาให้ ถูกต้อง การดำเนินการตามกระบวนการของอริยสัจ เพื่อเป็นการแก้ปัญหาในการจัดการ ทรัพยากรในป่าพรุอย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น และการมีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์โดย ใช้กระบวนการจัดการมีความเป็นธรรมและเท่าเทียมกันในการใช้ทรัพยากรของคนในชุมชน การดำเนินกิจกรรมขับเคลื่อนในรูปแบบต่าง ๆ การสร้างบทบาทให้ทุกกลุ่มเข้ามามีส่วนร่วม อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อมอย่างสมัครใจ ตลอดจน เป็นการสร้างจิตสำนึก ให้รู้จักอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยการใช้บริบทของชุมชนเป็นตัวเดินเรื่อง ในการเสริมสร้างความรู้ให้รู้จักการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในป่าพรุ การ สร้างวิถีปฏิบัติที่เท่าเทียมกันในการอนุรักษ์เป็นการสร้างระบบสิทธิหรือเป็นระบบทรัพยากร ร่วมของชุมชนที่ใช้ในรูปแบบการจัดการตนเอง เพื่อการอนุรักษ์และให้ชุมชนได้ใช้ประโยชน์ อย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาพลวัตป่าพรุคันธุลี ตำบลคันธุลี อำเภอนาทม จังหวัดสุราษฎร์ธานี
2. เพื่อศึกษาการจัดการตนเองของชุมชนในการจัดการป่าพรุคันธุลี ตำบลคันธุลี อำเภอนาทม จังหวัดสุราษฎร์ธานี
3. เพื่อนำหลักอริยสัจมาประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการจัดการตนเองของชุมชนในการ จัดการป่าพรุคันธุลี ตำบลคันธุลี อำเภอนาทม จังหวัดสุราษฎร์ธานี
4. เพื่อศึกษารูปแบบและองค์ความรู้ใหม่ในการจัดการป่าพรุคันธุลีตามหลักอริยสัจ อย่างสมดุลและยั่งยืน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การจัดการตนเองของชุมชนในการจัดการป่าพรุคันธุลีตามหลักอริยสัจ ใช้วิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-dept Interview) ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัยในแต่ละขั้นตอนของการวิจัย ดังต่อไปนี้

1. ด้านขอบเขต

1.1 ด้านผู้ให้ข้อมูล (Key Information) การสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับป่าพรุคันธุลี ตำบลคันธุลี อำเภอนาทม จังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive selection) ซึ่งเป็นตัวแทนของกลุ่มผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการป่าพรุคันธุลี ประกอบด้วย 1) หน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ อบต. ผู้ใหญ่บ้าน และประธานชุมชน 2) นักวิชาการ ได้แก่ ผู้ที่มีความรู้/ความเชี่ยวชาญเรื่องป่าพรุ 3) ประชาชน/ปราชญ์ชุมชน ได้แก่ ชาวบ้านและปราชญ์ที่อาศัยในหมู่ที่ 5, 7 ของตำบลคันธุลี และ 4) แกนนำนิกอนุรักษ์ป่าพรุคันธุลี (NGO) ทั้งหมดจำนวน 10 ท่าน

1.2 ด้านเนื้อหา ได้แก่ ศึกษาเอกสารปฐมภูมิ คือ หนังสือเรื่องป่าพรุคันธุลี พื้นที่ชุ่มน้ำ และข้อมูลทุติยภูมิ คือ เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับป่าพรุ

1.3 ด้านสถานที่ คือ หมู่ที่ 5 และหมู่ที่ 7 ตำบลคันธุลี อำเภอนาทม จังหวัดสุราษฎร์ธานี

2. ด้านเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

คือ แบบสัมภาษณ์กึ่งมีโครงสร้าง (Semi-Structured Interview)

3. ด้านการเก็บข้อมูล

คือ ผู้วิจัยเก็บแบบสัมภาษณ์ด้วยตนเอง โดยแบ่งวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลออกเป็น 3 ระยะ ได้แก่ ระยะที่ 1 การศึกษาข้อมูลพื้นฐานของป่าพรุคันธุลี ระยะที่ 2 การถอดบทเรียนการจัดการป่าพรุคันธุลี และระยะที่ 3 นำหลักอริยสัจมาประยุกต์ใช้ในการจัดการป่าพรุคันธุลี

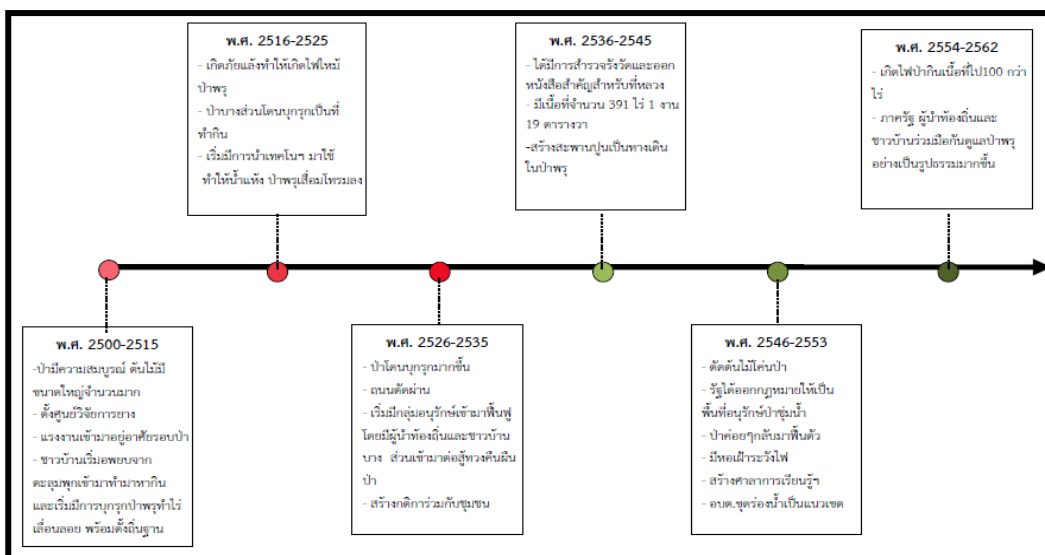
4. ด้านการวิเคราะห์ข้อมูล

คือ วิธีการวิจัยทางปรัชญาแบบวิภาษวิธี (dialectic method) และแบบมีการหาเหตุผลด้วยการใช้วิจารณ์ญาณ (discursive method) ภายใต้กระบวนการศึกษาเชิงวิเคราะห์ วิจัยและวิธาน เพื่อนำไปสู่การสร้างองค์ความรู้ใหม่และรูปแบบการจัดการป่าพรุคันธุลีตามหลักอริยสัจอย่างสมดุล และยั่งยืน

ผลการวิจัย

1. ป่าพรุคันธูรีเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญในระดับนานาชาติ ซึ่งได้ถูกแผ้วถางบุกรุกทำลายไปกว่าครึ่ง จนเหลือป่าที่อุดมสมบูรณ์ประมาณ 391 ไร่ องค์การบริหารส่วนตำบลคันธูรี ได้ดำเนินการตามขั้นตอนกระบวนการตามกฎหมายและรายงานการดำเนินการให้อำเภอทราบโดยตลอด ประกอบกับได้ติดต่อประสานงานกับสำนักงานที่ดินจังหวัดสุราษฎร์ธานี สาขาไชยา ให้มาดำเนินการสอบเขต ป่าพรุคันธูรีให้ชัดเจน ระบบนิเวศป่าพรุเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำเนื่องจากลักษณะทางกายภาพของพื้นที่เป็นที่ราบลุ่ม มีองค์ประกอบที่ซับซ้อนและทำหน้าที่แตกต่างกัน โดยมีโครงสร้างที่ซับซ้อนของระบบนิเวศ เช่น การสร้างใยอาหารในพื้นที่ชุ่มน้ำเป็นแหล่งสะสมอาหารตามธรรมชาติ การเจริญเติบโตและเป็นแหล่งอาหารของสัตว์และพืช เป็นต้น เริ่มกลับมาพบการใช้ประโยชน์ทรัพยากร ป่าพรุแบ่งออกเป็น 3 ยุคด้วยกัน คือ ยุคที่ 1 ยุคป่าอุดมสมบูรณ์เขียวชอุ่ม (ก่อนพ.ศ. 2505) ยุคที่ 2 ยุคเกิดภัยธรรมชาติ (พ.ศ. 2505 - 2539) และยุคที่ 3 ยุคเกษตรเชิงพาณิชย์ (พ.ศ. 2540 - ปัจจุบัน) (ดังรูปภาพที่ 1) ลักษณะการใช้ประโยชน์ของป่าพรุ ได้แก่ การใช้ไม้ หาชของป่า หาสัตว์น้ำ ปาล์มน้ำมัน และสวนผลไม้ เป็นต้น ลักษณะการใช้ประโยชน์ที่แตกต่าง กันในแต่ละยุคขึ้นอยู่กับ 2 ปัจจัย คือ 1) ปัจจัยภายในชุมชน ได้แก่ ฐานทรัพยากรป่าพรุ และกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน 2) ปัจจัยภายนอกชุมชน ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงจากนโยบายของภาครัฐ และการเข้ามาขององค์กรและหน่วยงานภายนอก ที่เป็นเครือข่ายการเข้าถึงทรัพยากรป่าพรุ จำแนกได้ 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มผู้ใช้ป่า 2) กลุ่มอนุรักษ์ป่า และ 3) กลุ่มบุกรุกป่า

รูปภาพที่ 1 การแบ่งยุคของป่าพรุทั้ง 3 ยุค

2. การจัดการและกลไกที่ทำให้การอนุรักษ์ป่าพรุประสบผลสำเร็จในชุมชนนั้น ชาวบ้านสร้างและสะสมภูมิปัญญาและองค์ความรู้ต่าง ๆ จากการสะสมประสบการณ์และการปรับตัวตั้งแต่ในระดับครัวเรือน ชุมชน และสังคมให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ทางสังคมและวัฒนธรรมชุมชน สิ่งที่สำคัญจากการอนุรักษ์ใช้ภูมิปัญญา คือ การสร้างจิตสำนึกที่สามารถสรุปการจัดการอย่างเป็นระบบได้ คือ 1) ความรู้เกี่ยวกับป่าพรุ ได้แก่ องค์ความรู้ต่าง ๆ ของป่าพรุจากผู้เชี่ยวชาญ การจัดกิจกรรมเรียนรู้ และถ่ายทอดองค์ความรู้จากรุ่นพี่สู่รุ่นน้อง เช่น ศึกษาพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ และประวัติศาสตร์การดำรงอยู่ร่วมกันของชุมชนและป่า ผลที่เกิดขึ้น คือ ปัจจุบันนี้ไม่มีการบุกรุกป่าพรุอีกเลย เพราะชาวบ้านเริ่มต้นตัวกับการรักและหวงแหนผืนป่า การให้เยาวชนเป็นแกนนำในการสืบทอดและสร้างแนวร่วมจากพลังของเยาวชนทำให้สะท้อนปัญหากับผู้ใหญ่ ทำให้ผู้ใหญ่หันมาคิดว่าเยาวชนยังเห็นความสำคัญของป่าพรุ สิ่งนี้ทำให้ส่งผลขอคืนพื้นที่ป่าพรุกลับมาได้ทั้งหมด และสิ่งสำคัญที่สุดของป่าพรุคันธุลี คือ การเห็นคุณค่า ประโยชน์ที่จะตามมาและการทำให้เกิดยั่งยืน 2) กระบวนการจัดการป่าพรุ ได้แก่ การปรับสภาพทั้งคนและป่าพรุได้ 2 รูปแบบ คือ รูปแบบการจัดการ “แบบเดิม” คือ การจัดการโดยใช้ป่าและทรัพยากรที่อยู่ในป่าพรุดูแลตัวเองด้วยธรรมชาติของมันเอง อาจใช้ภูมิปัญญา ความเชื่อ ความศรัทธา กฎ และกติกาเข้ามาช่วย และรูปแบบการจัดการ “แบบใหม่” คือ การจัดการโดยใช้ความรู้ เทคโนโลยี และภาคีเครือข่ายเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการอนุรักษ์ป่าพรุ ผลที่เกิดขึ้น คือ (1) มีระบบป้องกันและควบคุมไฟป่า และการบุกรุกกล้าที่ดิน (2) สร้างอาชีพให้ชาวบ้านมีรายได้ มีความรู้ในงานฝีมือ (3) การสร้างและดูแลรักษาระดับความสมดุลของน้ำ (4) การควบคุมการขยายเขต การขุดร่องดินทำแนวเขต และ (5) ชุมชนมีการตื่นตัวมากขึ้นในเรื่องการอนุรักษ์ สร้างเครือข่ายอย่างเป็นมิตรต้อนรับผู้ที่มีมาเยือนโดยอยู่ในรูปแบบของศูนย์การเรียนรู้ฯ 3) ผู้นำทางภูมิปัญญาหรือปราชญ์ชาวบ้าน ได้แก่ แกนนำใช้ภูมิปัญญาและองค์ความรู้ต่าง ๆ มาจัดการและกลไกที่ทำให้การอนุรักษ์ป่าพรุประสบผลสำเร็จในชุมชนนั้น คือ การสะสมประสบการณ์และการปรับตัวตั้งแต่ในระดับครัวเรือน ชุมชน และสังคมให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ทางสังคม และวัฒนธรรมชุมชน ผลที่เกิดขึ้น คือ ชุมชนอยู่ร่วมและสามารถปรับตัวกับป่าพรุได้โดยไม่มีการบุกรุก แต่กลับเห็นคุณค่าโดยการอนุรักษ์แทน 4) การสร้างเครือข่าย ได้แก่ การสร้างเครือข่ายจัดการป่าพรุร่วมกัน จากหน่วยงานต่าง ๆ เข้ามาร่วมจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการจัดการอนุรักษ์ทรัพยากรในป่าพรุอย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น ผลที่เกิดขึ้น คือ มีการแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเป็นธรรมและเท่าเทียมกันในการใช้ทรัพยากรของคนในชุมชน และ 5) การเป็นผู้ประสานสัมพันธ์ ได้แก่ การใช้กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันป่าพรุในชุมชน โดยร่วมกันวางแผนและทบทวนปัญหาในพื้นที่ป่าชุมชน ผลที่เกิดขึ้น คือ ชุมชนใช้กระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมและกิจกรรมที่เชื่อมโยงกับเศรษฐกิจ วิถีชีวิตชุมชน สังคม และสิ่งแวดล้อม การพัฒนาป่าชุมชนที่สำคัญ คือ การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนที่เข้ามาร่วมกัน

แก้ไขปัญหามลพิษในชุมชนหรือเพื่อพัฒนาพื้นที่ป่าพรุให้มีความสมบูรณ์ จุดเริ่มของการอนุรักษ์ผืนป่าพรุจะต้องเกิดจากชุมชนเอง และเจ้าหน้าที่ของรัฐมีหน้าที่คอยช่วยเหลือชี้แนะด้านวิชาการให้ความรู้ใหม่ ๆ เป็นการใช้ภาคีเข้ามาสนับสนุนเท่านั้น

3. การนำหลักอริยสัจ 4 เป็นธรรมในการดับทุกข์เป็นไปในลักษณะของการวิเคราะห์ของการแก้ไขปัญหามลพิษให้ถูกต้องและเหมาะสมกับวิธีการ คือ การรู้เท่าทันปัญหามลพิษ 4 ด้านประกอบด้วย ผลของการทำสิ่งที่ไม่ดีกับป่าพรุ (ทุกข์) ที่เป็นอดีตและปัจจุบัน คือ จากอดีตที่ผ่านมาป่าพรุคันธุลีถูกบุกรุกและถูกทำลายไป เช่น การใช้เป็นที่ดินทำกิน จนเกิดปัญหาการขาดแคลนน้ำ และทำให้เกิดไฟไหม้ป่าพรุคันธุลี สิ่งเหล่านี้เกิดจากการทำตามเหตุที่ไม่ดี (สมุทัย) และเป็นเพียงอดีต คือ ไม่มีที่ดินที่ทำกินทำให้เกิดการบุกรุก การขายที่ดินให้นายทุน การหาของป่าขายจนส่งผลให้ทรัพยากรที่ขาดความสมดุล จากเหตุการณ์ดังกล่าวเมื่อเริ่มเกิดการสูญเสียทรัพยากรและป่าพรุเริ่มเสื่อมโทรมลงทำให้เกิดแกนนำในการอนุรักษ์ป่าพรุขึ้น และนำสิ่งที่ผิดพลาดกลับไปใช้เป็นประโยชน์และเป็นบทเรียน เพื่อการปรับเปลี่ยนทำสิ่งที่ดีในปัจจุบัน (มรรค) คือ การจัดระบบกรรมสิทธิ์ใหม่ นำที่ดินกลับคืนมาและปล่อยให้มีการฟื้นตัวตามธรรมชาติ การใช้พื้นที่ป่าพรุเป็นแหล่งศึกษาด้านธรรมชาติวิทยา และการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนที่เข้มแข็งในการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมให้ยั่งยืน และเมื่อคนในชุมชนเริ่มเห็นคุณค่าของป่าพรุทำให้มีการฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าพรุขึ้น (นิโรธ) เป็นการอนุรักษ์ป่าพรุให้คงอยู่ คือ การขุดแนวเขตกันที่ชัดเจน เพื่อป้องกันการบุกรุกพื้นที่ และการใช้องค์ความรู้นำไปการประยุกต์ใช้ดูแลพื้นที่ป่าให้เหมาะสม และรู้คุณค่าการใช้ประโยชน์จากผืนป่าแห่งนี้อย่างถูกวิธี ทำให้คนในชุมชนรู้ถึงความเป็นมาของป่าพรุแห่งนี้จากการตั้งเป็นศูนย์การเรียนรู้ธรรมชาติ รวมถึงการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอีกด้วย

4. การใช้หลักธรรมมาภิบาลและความเป็นธรรม เป็นการมุ่งเน้นความสัมพันธ์ของธรรมมาภิบาลกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และแนวทางในการเสริมสร้างธรรมมาภิบาลเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนในการพัฒนาและการบริหารจัดการป่าชุมชนบนหลักการธรรมมาภิบาล และปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นรากฐานในการสร้างความเข้มแข็ง มั่นคงให้กับชุมชนร่วมมือกับภาคีเครือข่ายนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน โดยเฉพาะเงื่อนไขความรู้และเงื่อนไขคุณธรรมของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นองค์ประกอบสำคัญให้คนในชุมชนยึดถือปฏิบัติในการพัฒนาชุมชน ให้ชุมชนป่าพรุมีความรู้ถึงความสำคัญของป่าพรุ การนำระบบในเรื่องคุณค่ามาพัฒนาจิตใจ และปลูกฝังคุณธรรม ยึดมั่นในหลักธรรมมาภิบาลในการขับเคลื่อนชุมชนสู่ ความยั่งยืน ปัจจุบันทุกภาคที่เข้ามาร่วมเป็นภาคีเครือข่ายร่วมแก้ไขปัญหามลพิษที่เกิดขึ้นในพื้นที่ป่าพรุด้วยจิตสาธารณะ และปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จึงจำเป็นต้องมีการสร้างธรรมมาภิบาลที่สะท้อนถึงการจัดการทรัพยากรทางเศรษฐกิจและสังคมเพื่อการพัฒนาชุมชน โดยมีการเชื่อมโยงของภาคีเครือข่ายให้มีการ

สนับสนุน ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุล อยู่ร่วมกันอย่างสันติ ตลอดจนมีการพัฒนาชุมชนให้เป็นไปอย่างมั่นคง ยั่งยืน และมีเสถียรภาพ

อภิปรายผล

จากผลการศึกษาเรื่อง การจัดการตนเองของชุมชนในการจัดการป่าพรุคันธุลีตามหลัก อริยสัจ พบประเด็นสำคัญสามารถนำมาอภิปรายผล คือ ระบบนิเวศป่าพรุคันธุลีเป็นป่าชุ่มน้ำ ชุมชนมีการจัดการป่าชุมชนโดยผ่านการต่อสู้เพื่อให้ได้ผืนป่าพรุที่เป็นสภาพธรรมชาติที่คงเดิม กลับมาให้ธรรมชาติเป็นตัวฟื้นฟูในตัวเอง รวมถึงการดูแลและการใช้ประโยชน์ร่วมกัน เพื่อเป็นฐานในการดำรงชีวิตของคนในชุมชนป่าพรุแห่งนี้ เป็นการรวมตัวของกลุ่มอนุรักษ์ที่มีใจ รักและหวงแหนป่าพรุแห่งนี้เป็นทรัพย์สินและแหล่งโอโซนชั้นยอดของสัตว์และคนที่อาศัยใน ป่าพรุ จึงทำให้ชุมชนมีรูปแบบการดูแลที่หลากหลาย การกำหนดกติกา หลักเกณฑ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในด้านการอนุรักษ์ และการควบคุมการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในป่าพรุให้มีความเหมาะสม การเข้ามามีส่วนร่วมจัดการผืนป่าแห่งนี้ให้มีความยั่งยืนของการอยู่ร่วมกัน ระหว่างคนและธรรมชาติอย่างสันติสุข

1. พลวัตป่าพรุคันธุลี ตำบลคันธุลี อำเภอนาทม จังหวัด สุราษฎร์ธานี ไม่พบงานวิจัย ที่สามารถเปรียบเทียบกันได้โดยตรง แต่มีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกันของ นฤมล ชุนวิชัย ได้ศึกษา เรื่อง พลวัตการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าพรุควนเคร็ง ผลการวิจัย พบว่า “พรุควนเคร็ง” เป็นแหล่งป่าของชุมชนที่คนสองลุ่มน้ำ ทั้งลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาและลุ่มน้ำปากพนังใช้ ประโยชน์ร่วมกันมาตั้งแต่อดีตในการใช้ไม้และของป่า ตลอดจน เป็นแหล่งพันธุ์ปลาที่สมบูรณ์ มานาน พลวัตการใช้ประโยชน์ทรัพยากร ป่าพรุควนเคร็งแบ่งออกเป็น 3 ยุคด้วยกัน คือ ยุคที่ 1 ยุคป่าเขียว (ก่อนพ.ศ. 2505) ยุคที่ 2 ยุคหลังवादภัย (พ.ศ. 2505 - 2539) และยุคที่ 3 ยุค เกษตรเชิงพาณิชย์ (พ.ศ. 2540 - ปัจจุบัน) ลักษณะการใช้ประโยชน์ ได้แก่ การเก็บกระจุต การสานกระจุต การใช้ไม้ ของป่า การหา สัตว์น้ำ การทำ นา สวนยางพารา และปาล์มน้ำมัน ลักษณะการใช้ประโยชน์ที่แตกต่างกันในแต่ละยุคขึ้นอยู่กับ 2 ปัจจัย คือ 1) ปัจจัยภายในชุมชน ได้แก่ ฐานทรัพยากรป่าพรุ และกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน 2) ปัจจัยภายนอกชุมชน ได้แก่ การเปลี่ยนแปลง จากนโยบายของภาครัฐ และการเข้ามาขององค์กรและหน่วยงานภายนอก สำหรับสิทธิในการเข้าถึงทรัพยากรป่าพรุควนเคร็งจำแนกได้ 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่หากินกับ ทรัพยากรในป่าพรุอย่างยั่งยืน เช่น กลุ่มหาของป่า จับสัตว์น้ำ ถอนกระจุต กลุ่มที่สอง เป็นกลุ่ม ที่หากินกับการทำลายทรัพยากร ได้แก่ กลุ่มที่เข้าไปตัดไม้ในป่าออกมาใช้ประโยชน์และค้าขาย และกลุ่มที่สาม เป็นกลุ่มที่ไม่สนใจหากินกับทรัพยากรแต่ต้องการครอบครอง ได้แก่ กลุ่มที่เข้าไปครอบครองที่ดินป่าพรุเพื่อการเกษตรหรือเพื่อผลประโยชน์อื่น ๆ ดังนั้น กลุ่มคนทั้ง 3 กลุ่ม จึงมีความสัมพันธ์เกี่ยวโยงซึ่งกันและกัน โดยความสัมพันธ์เป็นไปในรูปแบบของการพึ่งพา

อาศัยและความขัดแย้ง ซึ่งในความสัมพันธ์ดังกล่าวได้นำไปสู่กระบวนการปรับตัวของชุมชน เป็นการปรับตัวเพื่อแสวงหาทางออกให้กับตนเองให้มีชีวิตอยู่รอดได้ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น โดยอยู่บนฐานการผลิตที่ต้องอาศัยทรัพยากรป่าพรุ และการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (นฤมล ชุนวิช่วย, 2558)

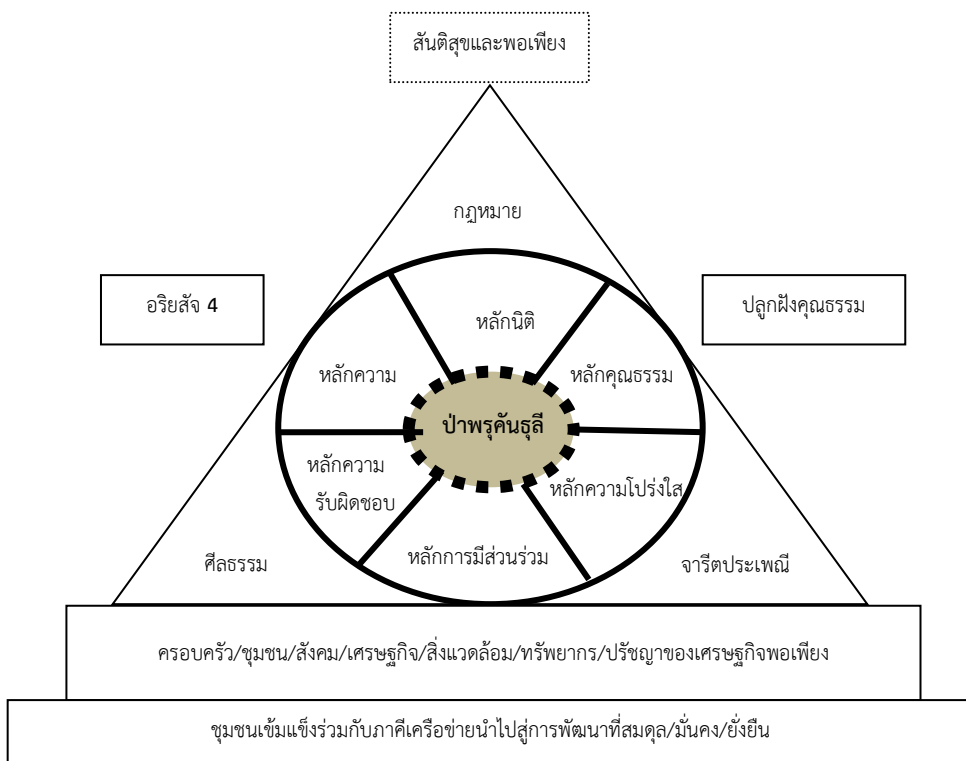
2. การจัดการตนเองของชุมชนในการจัดการป่าพรุคันธูลี ตำบลคันธูลี อำเภอนาทม จังหวัดสุราษฎร์ธานี ไม่พบงานวิจัยที่สามารถเปรียบเทียบกันได้โดยตรง แต่มีงานวิจัยที่ใกล้เคียงกันของ กาญจนา คุ่มทรัพย์ ได้ศึกษาเรื่อง การจัดการป่าชุมชนท้องถิ่นอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาป่าชุมชนบ้านดอนหมู จังหวัดอุบลราชธานี ผลการวิจัย พบว่า ป่าชุมชน คือ รูปแบบของการจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่เป็นจัดการร่วมกันระหว่างภาครัฐกับชุมชน ท้องถิ่น ชุมชนบ้านดอนหมูมีกระบวนการจัดการป่าชุมชนที่ประสบความสำเร็จ สอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง นำวัฒนธรรมชุมชนอันเป็นทุนทางสังคมที่เข้มแข็งผสมผสานกับการจัดการป่าชุมชนตามหลักวิทยาศาสตร์ การจัดการป่าชุมชนใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน กระบวนการเรียนรู้ที่เป็นระบบผ่านการทำวิจัย ชุมชนสร้างเครือข่ายความร่วมมือจากภายนอก อย่างสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน ชุมชนมีกระบวนการเชื่อมโยงกิจกรรมการจัดการป่าชุมชนเข้ากับพัฒนาชุมชน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน (กาญจนา คุ่มทรัพย์, 2558)

3. การนำหลักอริยสัจมาประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการจัดการตนเองของชุมชนในการจัดการป่าพรุคันธูลีตามหลัก ตำบลคันธูลี อำเภอนาทม จังหวัดสุราษฎร์ธานี ไม่พบงานวิจัยที่สามารถเปรียบเทียบกันได้โดยตรง แต่มีงานวิจัยที่ใกล้เคียงกันของ พระครูสารกิจประยุต ได้ศึกษาเรื่อง การประยุกต์ใช้หลักอริยสัจ 4 ในการแก้ไขปัญหาชีวิต ผลการวิจัย พบว่า หลักอริยสัจ 4 เป็นธรรมเครื่องดับทุกข์เป็นไปในลักษณะของการวิเคราะห์ของการแก้ไขปัญหาให้ถูกต้องด้วยวิธีการและถูกจุด คือ การรู้เท่าทันปัญหามี 4 ด้าน ได้แก่ 1) ทุกข์ 2) สมุทัย 3) มรรค และ 4) นิโรธ ทุกข์ คือ ความไม่สบายกาย ไม่สบายใจมีลักษณะบีบคั้น ทนได้ยาก สมุทัย เหตุให้เกิดทุกข์ ได้แก่ ตัณหา 3 มรรคเป็นข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ความดับทุกข์ ได้แก่ มรรค 8 ประการ เป็นหนทางการดับทุกข์และนิโรธ คือ การดับทุกข์ได้แก่การดับทุกข์หรือกิเลสตัณหาให้สิ้นไปการประยุกต์ใช้หลักอริยสัจ 4 ในการแก้ไขปัญหาชีวิต คือ การวิเคราะห์ปัญหาและแก้ไขปัญหาให้ถูกจุด โดยวิธีการที่ถูกต้อง นั่นเอง เช่น เมื่อเราปวดท้องเป็นทุกข์จากนั้นให้วิเคราะห์หาสาเหตุของการปวดท้อง และไม่กลับไปทำซ้ำอีก (สมุทัย) ปวดท้องเพราะรับประทานผิดอง และจะไม่กลับไปรับประทานอีก จากนั้นหาหนทาง รักษาอย่างถูกวิธีนั้น ก็คือ การไปพบแพทย์ (มรรค) จากนั้นแพทย์ก็จะทำการรักษา เราก็จะหายจากอาหารปวดท้อง (นิโรธ) ถึงการดับทุกข์โดยสิ้นเชิง (พระครูสารกิจประยุต, 2560)

4. รูปแบบและองค์ความรู้ใหม่ในการจัดการป่าพรุคันธุลีตามหลักอริยสัจอย่างสมดุล และยั่งยืน ไม่พบบางงานวิจัยที่สามารถเปรียบเทียบกันได้โดยตรง แต่มีงานที่ศึกษาใกล้เคียงกันของ ฤทธิธิดาน สุชีวะกุล และคณะ ได้ศึกษาเรื่อง รูปแบบพัฒนาการจัดการป่าชุมชนพื้นที่ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน ผลการวิจัย พบว่า สร้างรูปแบบพัฒนาการจัดการป่าชุมชนพื้นที่ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนประกอบด้วย 5 มิติ 10 โครงการ ได้แก่ มิติที่ 1 ด้านการพัฒนาองค์กรจัดการป่าชุมชนให้เข้มแข็ง มิติที่ 2 เป็นแหล่งอาหารและปัจจัย 4 มิติที่ 3 เป็นป่าชุมชนที่มีรูปพื้นที่ลุ่มน้ำต่อเนื่องกันไป มิติที่ 4 ด้านเศรษฐกิจ และมิติที่ 5 เป็นแหล่งเรียนรู้และนันทนาการ เมื่อแปลงเป็นโครงการเพื่อนำไปสู่การดำเนินการ ประกอบด้วย 10 โครงการ อภิปรายว่า ที่ผ่านมาการจัดการป่าชุมชนเป็นการสนับสนุน ของหน่วยงานภาครัฐโดยเฉพาะ กรมป่าไม้เน้นการตั้งคณะกรรมการป่าชุมชน การปลูกป่า และการป้องกันไฟป่า ซึ่งยังไม่มี การดำเนินการเรื่องของการจัดโซนพื้นที่สำหรับเพาะ ปลูกเลี้ยงสัตว์ของชุมชนและพื้นที่แหล่งอาหารจากป่าชุมชน การส่งเสริมให้ ชาวบ้านปลูกพืชสมุนไพร การสำรวจป่าชุมชนเพื่อพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว การปลูก พืชพลังงาน การจัดห้องเรียนธรรมชาติแก่เด็ก เยาวชน และประชาชนที่สนใจ การจัดการป่าชุมชน ดังนั้นการสร้างรูปแบบจึงเป็นการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน ที่มีรูปแบบที่หลากหลายครบถ้วนทุกด้าน (ฤทธิธิดาน สุชีวะกุล และคณะ, 2557)

องค์ความรู้ใหม่

เห็นได้ว่า ป่าพรุเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญและมีประโยชน์มหาศาลของคนในท้องถิ่น ทำให้ชุมชนตื่นตัวเกิดความรัก ความหวงแหน เกิดแนวคิดร่วมกันในการบริหารจัดการป่าพรุคันธูลีเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน และรักษาสมดุลของระบบนิเวศให้มีความสมบูรณ์ จนสร้างความสัมพันธ์ที่เข้มแข็งจากภาคีเครือข่ายเข้าสร้างพลังการบริหารจัดการร่วมกันระหว่างชุมชนและภาคีเครือข่าย โดยร่วมกันวางแผนฟื้นฟู อนุรักษ์ และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติป่าพรุให้ยั่งยืน เพื่อตอบสนองความต้องการของระบบสังคมและเศรษฐกิจในชุมชน ซึ่งการจัดการฐานทรัพยากรต้องอาศัยขอบเขตของระบบนิเวศที่เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนที่มีผลประโยชน์และสิทธิในการจัดการและการเข้าถึงทรัพยากรอย่างเป็นธรรม ทำให้ชุมชนและภาคีเครือข่ายได้ร่วมกันตั้งกฎ ระเบียบ และกติกาของชุมชนขึ้นมา โดยเริ่มจากโครงสร้างพื้นฐานของคนในชุมชน เช่น กติกาชุมชน กฎหมาย ความเชื่อ จารีตประเพณี และศีลธรรมที่ใช้ร่วมกันมาในรากฐานของวิถีชีวิตของคนในชุมชนแบบพอเพียง เพื่อนำไปสู่การสร้างพลังจิตสำนึกและความตระหนักถึงคุณค่าผืนป่าต้นน้ำของชุมชน โดยมีจุดมุ่งหมายของการบริหารจัดการ คือ ให้ผลประโยชน์สูงสุดตกแก่ส่วนรวม และให้ทุกภาคส่วนของสังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข และยั่งยืน โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมกับชุมชนเข้ามาดูแลทรัพยากรป่าพรุ การให้มีข้อกำหนดหรือแนวทางในการดำเนินในทิศทางเดียวกัน โดยมีวัตถุประสงค์เดียวกัน คือ การอนุรักษ์ป่าพรุคันธูลีให้มีความสมบูรณ์และยั่งยืนไปชั่วลูกชั่วหลาน ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงจำเป็นต้องมีหลักธรรมาภิบาลที่สะท้อนถึงการจัดการทรัพยากรของครอบครัว/ชุมชน/สังคม/เศรษฐกิจ/สิ่งแวดล้อม เพื่อนำการพัฒนาชุมชนโดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต มีการเชื่อมโยงของภาคีเครือข่ายให้มีการสนับสนุนก่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุล อยู่ร่วมกันอย่างสันติ ดังนั้นชุมชนต้องมีการจัดการตนเองของชุมชนในการจัดการป่าพรุคันธูลี โดยนำหลักอริยสัจ 4 มาประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในการจัดการป่าชุมชน เพื่อให้ป่าพรุคันธูลีพัฒนาเป็นป่าชุมชนที่มั่นคง ยั่งยืน และมีเสถียรภาพต่อไป

สรุป

ป่าพรุคันธูลีเป็นพื้นที่ป่าพรุผืนเล็ก ๆ ในอดีตเป็นผืนป่าขนาดใหญ่ที่เชื่อมต่อเนื่องกับป่าดิบราบลุ่มต่ำ ปกคลุมไปด้วยไม้ขนาดใหญ่อย่างหนาแน่นเป็นป่าดิบ มีความอุดมสมบูรณ์มาก มีพื้นที่ประมาณ 391 ไร่ การให้ความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรในชุมชนเห็นถึงประโยชน์ของทรัพยากรในชุมชน ป่าพรุคันธูลีที่เป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ ทำให้คนทั้งในชุมชนและต่างชุมชนเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์เป็นจำนวนมาก เช่น การบุกรุกพื้นที่รอบป่าพรุเพื่อทำเป็นพื้นที่ การเกษตร การใช้เครื่องมือประมงเชิงทำลายล้าง ทำให้แหล่งทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนที่เคยมีอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์มีการลดลงอย่างรวดเร็ว ชุมชนจึง

ร่วมกันอนุรักษ์ฟื้นฟูแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนเรียนรู้ประวัติศาสตร์เรื่องราวความเป็นมาในชุมชน เพื่อเห็นความสำคัญและยังคงความเป็นป่าพรุที่ยังคงอุดมสมบูรณ์

กระบวนการที่สำคัญในการสร้างจิตสำนึกร่วมของชุมชนป่าพรุ ประกอบด้วย 1) กระบวนการให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดการป่าพรุ เช่น ประโยชน์ของป่าพรุ หลักการจัดการป่าพรุและ ระเบียบ ข้อบังคับ กฎหมายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับป่าพรุ 2) กระบวนการส่งเสริมให้ชุมชนเป็นชุมชนจัดการตนเอง เช่น บทบาทต่าง ๆ และหน้าที่ความรับผิดชอบร่วมกัน 3) กระบวนการส่งเสริมสร้างกิจกรรมต่าง ๆ ในการอนุรักษ์ เช่น ภูมิปัญญา และ เทคโนโลยีที่ทันสมัยมาสนับสนุนในการจัดการป่าพรุ และ 4) กระบวนการหาแนวร่วมสร้างเครือข่ายในการจัดการป่าพรุ และท้ายสุดชาวบ้านเชื่อว่าการจัดการที่ดีที่สุด คือ “ให้ธรรมชาติดูแลธรรมชาติดีที่สุด”

หลักอริยสัจเป็นกระบวนการแก้ปัญหาทุกอย่างโดยเฉพาะในการแก้ปัญหาชีวิตและสังคม โดยสามารถนำหลักอริยสัจ 4 มาประยุกต์ใช้ในการจัดการป่าพรุคันธุลีได้ คือ

ขั้นที่ 1 ทุกข์ ขั้นตัวปัญหา คือ ต้องรู้สภาพปัญหาและอุปสรรคที่กำลังประสบหรือเกิดขึ้น โดยต้องกำหนดขอบเขตงานหรือเป้าหมายให้ชัดเจนที่จะแก้ไข

ขั้นที่ 2 สมุทัย ขั้นสาเหตุของปัญหา เป็นการวิเคราะห์และวินิจฉัยมูลเหตุของปัญหาที่จะต้องแก้ไข คือ ต้องแสวงหาสาเหตุปัจจัยต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดปัญหา โดยใช้ปัญญามหาสาเหตุของต้นตอของปัญหาต่าง ๆ ให้ถูกต้องชัดเจน

ขั้นที่ 3 นิโรธ ขั้นดับปัญหา เป็นการวิเคราะห์ แยกแยะปัญหา เชื่อมโยงไปสู่สาเหตุที่เกิดปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างแท้จริง แล้วรวบรวมปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นหมวดหมู่เพื่อค้นหาวิธีการแก้ไขปัญหานั้นให้ตรงจุด และจะต้องสำเร็จ

ขั้นที่ 4 มรรค ขั้นลงมือแก้ปัญหา เป็นการกำหนดวิธีการและรายละเอียดที่จะต้องนำไปปฏิบัติในการลงมือแก้ปัญหา คือ การลงมือปฏิบัติหรือดำเนินการตามวิธีการอย่างละเอียดเพื่อแก้ปัญหาไปตามขั้นตอน

การปรับตัวระหว่างคนกับป่าพรุ มิติความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนและป่าพรุ กล่าวคือชุมชนเป็นผู้มีส่วนได้เสียที่ใช้ประโยชน์จากป่าพรุ ทั้งจากภายในชุมชนและภายนอกชุมชน โดยภายในชุมชน คือ ผู้มีส่วนได้เสียในพื้นที่ศึกษาทั้งชุมชนหมู่ที่ 5 และหมู่ที่ 7 ตำบลคันธุลี อำเภอนาทน จังหวัดสุราษฎร์ธานี ส่วนในป่าพรุเป็นการจัดการป่าที่ครอบคลุมทั้ง 3 มิติ คือ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีรูปแบบการจัดการป่าที่รองรับสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับป่า เช่น ปัญหาไฟป่า การบุกรุก และการทำแนวเขตกันที่ดิน การจัดการป่าพรุชุมชนได้กำหนดรูปแบบการปรับสภาพทั้งคนและป่าพรุได้ 2 รูปแบบ คือ รูปแบบการจัดการ “แบบเดิม” คือ การจัดการโดยใช้ป่าและทรัพยากรที่อยู่ในป่าพรุดูแลตัวเองด้วยธรรมชาติของมันเอง อาจใช้ภูมิปัญญา ความเชื่อ ความศรัทธา กฎ และกติกาเข้ามาช่วย และรูปแบบการ

จัดการ “แบบใหม่” คือ การจัดการโดยใช้ความรู้ เทคโนโลยี และภาคีเครือข่ายเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการอนุรักษ์ป่าพรุ ทั้ง 2 รูปแบบเป็นการเน้นในเรื่องคุณค่าการพัฒนาจิตใจ และปลูกฝังคุณธรรม ยึดมั่นในหลักธรรมาภิบาลเป็นหลักในการขับเคลื่อนชุมชนสู่ความยั่งยืน โดยอาศัยความร่วมมือของภาคีเครือข่ายด้วยจิตสาธารณะ เพื่อแก้ไขปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เป็นไปอย่างมั่นคง ยั่งยืนและมีเสถียรภาพ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 ควรให้ท้องถิ่น เช่น เทศบาล หรือองค์การบริหารส่วนตำบลได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการป่าพรุในท้องถิ่นของตนเองให้มากขึ้น เพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนอย่างต่อเนื่องในการจัดการป่าพรุอย่างยั่งยืน

1.2 ควรสนับสนุนให้โรงเรียนจัดเนื้อหาในการจัดการเรียนการสอน และนำนักเรียนศึกษานอกห้องเรียน กับห้องเรียนธรรมชาติ รวมถึงการรณรงค์ที่ต่อเนื่องเกี่ยวกับการพัฒนาการจัดการป่าพรุ

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการป่าพรุด้านต่าง ๆ ให้ครบทุก ๆ ประเด็นที่จะทำให้เกิดการจัดการป่าพรุที่มีประสิทธิภาพ

2.2 ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับแนวโน้มในอนาคตการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนและท้องถิ่น

เอกสารอ้างอิง

- กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม. (2562). *สิ่งแวดล้อมในชุมชน*. เรียกใช้เมื่อ 20 สิงหาคม 2562 จาก <https://web.ku.ac.th/schoolnet/snet6/envi5 /chum/chum.htm>
- กาญจนา คุ่มทรัพย์. (2558). การจัดการป่าชุมชนท้องถิ่นอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาป่าชุมชนบ้านดอนหมู จังหวัดอุบลราชธานี. ใน *ดัชนีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนบริหารการศาสตร์*. มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
- นฤมล ชุนวิช่วย. (2558). พลวัตการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าพรุควนเค็ริง. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ*, 10(1), 53-74.
- พระครูสารกิจประยุต. (2560). การประยุกต์ใช้หลักอริยสัจ 4 ในการแก้ไขปัญหาชีวิต. *วารสารธรรมทรรศน์*, 17(2), 257-267.

- มงคล ไชยภักดีและวัลยา ชนิตตาวงศ์. (2550). สถานการณ์และการบริหารจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำในประเทศไทย. ใน รายงานผลวิจัยและรายงานความก้าวหน้างานวิจัยประจำปี 2549. กลุ่มงานวิจัยสัตว์ป่า สำนักอนุรักษ์สัตว์ป่า กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืช.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542. กรุงเทพมหานคร: บริษัท นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น.
- ฤทธิบาน สุชีวะกุล และคณะ. (2557). รูปแบบพัฒนาการจัดการป่าชุมชนพื้นที่ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน. วารสารบัณฑิตศึกษา มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 3(2), 123-142.